

ספר היו דברים מעולם

הסודות הגנוזים של העולם התורני

שלל מאורעות פלאיים ומסתוריים, רוויי הוד קדומים
ידיעות מפתיעות וגלויים מסעירים, פרקי הווה ופרשיות עבר
מסתר חביון ומבית גזום של חכמי הדורות

אכן נודע הדבר, כבוד מלכים חקור
דבר, דבר דבור על אופנו, לדעת מה
למעלה ממך, מימים ימימה. כי מראש
צורים אראנו, מראש הררי קדם וממגד
גבעות עולם, לזכור ימים מקדם
ולהבין שנות דור ודור באספקלריית
חכמי הדורות וספרי דברי הימים.
כי הדברים עתיקים, מנהג ותיקים,
שבעתיים מזוקקים וכראי מוצק
חזקים. יסודם בדברי הצדיקים, ועל
אדניהם מוצקים. שר המשקים,
בתבונה ידלה ממים עמוקים. מזן אל זן
מפיקים, אור בהיר בשחקים. כולו
מחמדים וחכו ממתקים, כסף
מחושקים, נחמדים מזהב ומתוקים.

צור ישראל בעזרת ישראל מעולם ועד עולם
ישראל דנדרוביץ
מחבר ספר 'הנחמדים מזהב'
עיר האבות ערד יצ"ו
שנת 'דבר נפלאות' (תשפ"ג)

תוכן העניינים

- פרק א** | **אנא' – האמורא שנעלם** 1
- השמעתם מימכם על אמורא (או אולי תנא) בשם 'אנא'? מסורת עתיקה בשם הגר"א מוילנא טוענת לקיומו, אלא שחודשיים לאחר פטירתו פרסמו חכמי וילנא אזהרה לבל יהינו לפרסם בשמו דברים שלא אמר! האם שמועה זו היא אחת מהם וחכם בשם זה לא היה ולא נברא?
- פרק ב** | **זכרוננו לברכה' על אדם חי** 15
- כיצד הגיבו אנשים חיים כשהופתעו לגלות כי מוצמד להם התואר 'ז"ל' שפירושו: 'זכרוננו לברכה' או 'זכור לטוב'? - סבך מרתק של שאלות היסטוריות וביבליוגרפיות, ואף הלכתיות כמו דיני ממונות ואישות, התלויות ועומדות על שאלה זו: האם נוהגים לומר ז"ל על אנשים בעודם בחיים?
- פרק ג** | **זיכרונות מגלגולים קודמים** 43
- צדיקים הראשונים מספרים את זהותם ותפקידם בגלגוליהם הקודמים - בואו והכירו את אלו שהיו מלכים ונביאים, כוהנים גדולים בבית המקדש (שלושה מהם אף היו אומרים בסדר העבודה של יום הכיפור: 'וכן הייתי אומר'...), דמויות היסטוריות מפורסמות ומחברי ספרים נודעים, ואפילו... ארבעה כבשים ורועה בעדרו של יעקב אבינו
- פרק ד** | **אורחים מעולם האמת** 67
- נשמות המתים מגיעות בלילות אל בתי כנסת שוממים, ויש שעל ראשם מצוי 'כתר של עשבים'! מה יעשו אלו שהמתים הזמינו אותם לעלות לתורה? וגם: איך זכה תלמידו של רבינו המהרש"ל לשמו המוזר: 'רבי משה מת'?
- פרק ה** | **מתים הטובלים במקוואות** 87
- באישון לילה יוצאים המתים מבתי הקברות ובאים לטבול במקוואות טהרה חשוכים - מי טעה ולבש את חגורתו הלבנה של המת? ומי הוא ה'איש הטוב' האלמוני שטבל במקוה בפרשיסחא? וגם: סיפורם של התרנגולים במקוה ברדושיץ והכלב במקוה בקראקא - 'טובלים ואינם נראים'

פרק ו | קולות מבתי הקברות 109

בבתי קברות שונים ברחבי תבל, באישון לילה, משמייעים המתים קולות מבהילים ואנחות שוברות לב

פרק ז | הרואה חכמים במיתתו 117

דמות דיוקנם של ארבעה גדולי ישראל הונצחה לאחר פטירתם מהעולם: בעל 'שאגת אריה' בצרפת, רבי יהודה אסאד בהונגריה, רבי שלמה דאנא בתוניס, ורבי אברהם אלט-אייבניץ בקוויברסדורף - וגם גילוי מדהים: לראשונה נחשפת זהותו האלמונית של הרב, המכונה "הי"ם בע"ע" שהעלה את הדילמה ההלכתית סביב 'תמונות לאחר המוות'

פרק ח | בן מא"ה שנה 133

הכירו את החכם האיטלקי, שנפטר בגיל 48, ואילו את ספרו מעטרת תמונתו כשהוא כביכול בן מאה שנה

פרק ט | בת שרף מעופף 139

החריזה המוקפדת בנוסח מצבת הרבנית מסוכאטשוב, בת הגה"ק מקוצק ואשת הגה"ק האבני נזר', פרי עטו של בנה ה'שם משמואל', אינה מאפשרת לכאורה את קיומה של האגדה החסידיית הגורסת כי האבני נזר' הוסיף מילה אחת לניסוח של בנו - מילה בסלע

פרק י | לבושות שחורים בכותל המערבי 143

שאלה מצמררת: מי הן אותם נשים לבושות שחורים שמתגלים לגדולי ישראל בכותל המערבי? התשובה: זה לעומת זה עשה אלוקים! יש שזו הייתה 'קליפה גדולה' מהסטרא אחרא, ולהבדיל - יש שזו הייתה השכינה הקדושה בכבודה ובעצמה - על הגרסאות השונות לסיפורים אלו מן העבר ועד לחזיונות בני ימינו - הגֵּהָ זֶה עֹמֵד אַחַר פְּתָלָנוּ

פרק יא | גילוי ירמיהו הנביא 165

'איש לבוש לבנים' - כך מתואר ירמיהו הנביא בפגישתו עם אחד מגורי האר"י - סיקור קצר על גדולי ישראל שזכו להפגש עם הנביא ואף לקונן בצוותא על החורבן

פרק יב | הגם המלך במשלמי המכס? 173

מדוע קיבל החמור עונש מוות על בקשת תשלום המכס מהאריה - מלך החיות, והלוא מפורש שנינו כי גם המלך משלם מכס כדי שממנו יראו וכן יעשו?

פרק יג | תרנגולות שנמצאו חסרות לב 191

ארכיונו של הגאון רבי דוד אופנהיים, רבה של פראג, שנחשף לאחרונה מגלה ידיעות היסטוריות חדשות ומרתקות אודות הסערה שהרעישה את עולם התורה לפני כשלוש מאות שנה: כשרותם של תרנגולות שנמצאו ללא לב - תַּעֲלָמוֹת לֵב

פרק כב | מיהו 'העומד על הצור' בקראקא? 349

סבך היסטורי במהימנות האגדה אותה הביא רבי אברהם אזולאי ממסעו הארוך לארצות אירופה, אודות מינוי רבני העיר קראקא - תנא א'קרא קאי

פרק כג | הכתר של אחשוורוש 361

האם כתרו של המלך אחשוורוש הובא מהעיר קראקא, שכלל לא הייתה קיימת בימיו; היכן רש"י מאזכר את העיר קראקא, ומה הקשר בין קמצנות נגידי העיר לכך שאין אומרים 'תתננו' בהושענא-דבה?

פרק כד | "איכו" - פענוח ציוצי התינוקות 367

המקובל הנודע בעל 'מעבר יבוק' מפענח את ציוציהם של התינוקות הרכים: הם ממלמים את המילה 'איכו' והם מתכוונים לומר את ראשי התיבות החבויים בה: ישימכם אלוקים כאפרים וכמנשה! - מדוע התינוקות אינם יכולים לדבר (אחת הסיבות היא: שלא יגלו סודות!) ומה גורם בכי התינוקות לעצמם? (ניקוי מוח!) ולהוריהם? (לא ברור: עניות או חיות) - ויש גם פענוח לקולות התרנגולים: קוקוריקו...

פרק כה | השפה של המבודדים 377

ילד שמקטנתו יהיה בבית מוחלט ולא ישמע אף דיבור - יתחיל לדבר בלשון הקודש, או שמא יהא נובח ככלב?! - ויכוח מרתק על מהימנותה של אגדה מעניינת שיש המייחסים אותה לרמב"ם ויש הטוענים שהיא טובה לנשים זקנות כדי להפחידם

פרק כו | בוכה האב - בוכים הבנים 387

למי אוי למי אבוי: אם אמרו ש'אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם' הרי שאבוי שבעתיים לאב הסמוך על שולחן בניו, וכהגדרתו הקולעת של ה'פלא יועץ' על כך: "בוכה האב ובוכים הבנים" - הסיבות לכך שהבנים כפויי טובה להוריהם, עד כדי כך שהשל"ה הקדוש קובע: "אין רע בעולם כרעה הזו שאב או אם יסמכו על שלחן בניהם, רע ורע כמוות"

פרק כז | יפה כוח הבן 403

יהי רצון שנבוש ונכלם ממעשיהם הטובים של ילדינו! זו הברכה הטובה ביותר לכל אב בישראל, שכן אין לך אדם שאינו חפץ שצאצאיו יעלו עליו במעשיהם הטובים

פרק כח | רבי חיים בעל הנס 419

על בימת בית הכנסת נפקחו עיניו של הרב העיוור ונסתמו פיות המלעיזים שחשדוהו בלקיחת שוחד, והיה הנס לאות ולמופת על צדקתו - וגם: מנהג ייחודי של שפיכת שמן על קברו

פרק כט | רבות מחשבות בלב איש 429

הרה"ק בעל התניא מסתפק: האם קיימת מציאות בה אדם חושב שתי מחשבות כאחת? - מפליא למצוא כי יש מרבותינו הראשונים הקובעים כי הדבר לא אפשרי, אך למעשה אנו מוצאים רבים מגדולי ישראל שניחנו ביכולת זו, מהם כאלה שיכולים היו לחשוב שלושה מחשבות כאחת

פרק לו | 'גשמי ברכה' או 'מין קללה'..... 543

לא יאומן: רבי לוי בתלמוד הירושלמי סובר שהמים הם 'מין קללה'! - מה שהביא את גדולי האחרונים להתחבט: שמא אין חייבים לברך על המים מכוח הכלל הידוע הקובע כי 'כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו' - אחת התשובות לכך מצויה בחקירה האם 'אפר' יכול לשמש כ'פנים-חדשות' ב'שבע-ברכות'

פרק לה | 'זנסתלק לבית עולמו בשנה הלז' — מי?..... 555

פקפק על סיפור חסידי, מכוח תאריכים שאינם תואמים, מסתיים בגילוי: טעותו של המפקפק באה לו כתוצאה מחוסר הבנת הנכתב - משנה עתים ומחליף את הזמנים

פרק לו | כך נולד 'פדרו הראשון'..... 563

כשבעים שנה לאחר הסתלקותו מתגלה רבי אלימלך מליזנסק לרבי יהושע מבעלזא ושח לו משל, כשלימים מתברר שמשל זה כסיפור אוטנטי שהתרחש אצל... מלכת קסטיליה - הדרמה בלידת 'פדרו הראשון': אגדה מסתורית טוענת כי המלך הוחלף בתינוק יהודי ומה היה תפקידו של החכם הפורטוגלי 'חושים בן דן'

פרק מז | 'פייבוש איש קל' — מי אתה?..... 575

בספר החסידי הראשון מסופר על 'אשה אחת', תושבת העיירה מזיבוז, שהייתה מספרת בשפה הרוסית על אדם בשם 'פייבוש איש קל' שקידש את שם ה' - מי הוא אדם זה ומה היו מעלליו, והאם אותה אשה אינה אחרת מאשר מרת אדל, בתו היחידה של רבינו הבעש"ט?

פרק מא | כיצד משוחחים האילנות?..... 591

רש"י כותב כי הוא אינו יודע את טיבה של 'שיחת דקלים'; רבותינו הגאונים סבורים שניתן לשמוע עתידות בנענוע עלי האילנות, והריטב"א אף מגדיר זאת כ'חכמה מפוארה' - כישופים או סגולות בוטאניות לצד בירור תפקידם של הרוחות והסדינים בחכמה זו

פרק מב | לימוד פרקי אבות — לאו דזוקא בקיין!..... 603

בספר הזוהר מובא כי אין ללמוד תורה לפנות ערב של מוצאי שבת! רבותינו הגאונים מציעים לימוד אלטרנטיבי לשעה זו: מסכת אבות! (מה שמוכיח כי לימוד זה אינו מוגבל לשבתות הקיץ בלבד) אך היו ששללו זאת וסברו כי אין ללמוד כלל בזמן זה - ומי הם אלו שמחמת ריבוי אכילתם בסעודה שלישית לא נותר להם זמן ללמוד פרקי אבות?

פרק מג | הצד השני של המטבע..... 611

כשהרמב"ן הגיע לעכו הראו לו זקני העיר מטבע מקורית של 'מחצית השקל' שנשאה ציורים תנ"כיים אוטנטיים וכיתובים אותם פענחו עבורו כותיים מקומיים. הרמב"ן הופתע לגלות את משקל המטבע, וחזר בו מדעתו בה נחלק עם רש"י

פרק מז | **שניים אוהזים במטבע** 623

דרמה חוזרת ונשנית: מטבעות עתיקים (מתקופת בית המקדש, מזמנו של דוד המלך, ומימות אברהם אבינו) נעלמים בפתאומיות, רבנים נשואי פנים נחשדים בגניבתם, ולפתע: המטבעות מתגלים בכפולות - גם שעון זהב יקר נאבד בחצר הרבי מקומרנא ושוב נמצאו שניים כאלה - סיפור התכשיטים שנתגלו בדופן הארון, ומוסר ההשכל כי 'לא יהיה קל בעיני העולם להכות ישראל'

פרק מה | **מה עניין שמיטה בחוץ לארץ?** 633

יש מקום להשבתת הקרקעות גם מחוץ לארץ ישראל! אם כי אכן לא מקיימים בזה את מצות השמיטה, אולם התועלת בכך מבוארת בדברי הרמב"ם בספרו מורה נבוכים

פרק מו | **הלכה לעתיד לבוא - כבית שמאי!** 643

בחז"ל, בספר הזוהר ובכתבי האריז"ל לא נאמר כי לעתיד לבוא תהא ההלכה כבית שמאי, למרות שיש המביאים כך בשמים! (ואדרבה, גמרא ערוכה היא שמשמע ממנה להיפך) - עד שאנו דנים על המקור לקביעה זו (המוסכמת על כמעט כל העוסקים בעניין) מתברר כי בעבר כבר היה זמן בו נקבעה הלכה כבית שמאי! - ומכאן אל חידושו המפתיע של הרה"ק מוילעדניק: 'בוא זמן בימות המשיח בו תחזור ההלכה להיות כבית הלל - ואף רשב"י רבי מאיר ורבי אליעזר יהיה הלכה כמותם לעתיד לבוא - גלגל חוזר בעולם ההלכה

פרק מז | **פיתרון תעלומת הלעז שהוציא רב פפא** 667

בעלי התוספות מסרבים להסכים עם הדעה התופסת כי רב פפא 'נקם' באנשי 'חביל ימא' בהוצאת שמץ פסול עליהם: "דחס ושלום שיעלה בדעתו של אותו צדיק להוציא לעז עליהם שלא כדין" - כיצד ייתכן איפוא שלמרות זאת לא נמנע רש"י מלהביא רעיון זה בתוך פירושו על הש"ס? - מדוע סירבו אנשי 'חביל ימא' להצעת נישואין עם רב פפא ומהו החדש המסתורי שעלה על רב פפא?

פרק מח | **גורל שבטעות נכפל בו שם** 677

בבית מדרשו של מהר"ל דיסקין שבבריסק, בסעודת פורים אצל תלמידי בעל 'חוות יאיר' ובמגבית הכנסת כלה בקהילת אה"ו - בכולם עלתה לדיון שאלה על גורל שבטעות נכפל בו שם - עיון ומחקר מקיף לצד ראיות מפתיעות ממרחבי שני התלמודים

פרק מט | **"איך זה כתוב בשום מקום במלכים" - האמנם?** 693

נייתי ספר ונחזי: קביעתו הנחרצת של הגאון רבי יעב"ץ על פסוק מסוים כביכול הוא אינו מופיע בספר מלכים מתמודד מול מציאות ברורה - האם זו הסיבה שקטע זה הושמט על ידי המדפיסים?

פרק נ | **'שיכולין להמציא כלי שיהפוך את העולם'** 697

לפני כארבע מאות שנה שרטט היש"ד מקנדיאה את מנגנון מכשיר הפלאים שיכול לנענע את העולם כולו - את הרעיון הוא קיבל בהשראת פתגמו של החכם היווני הקדמון ארכימדס, אולם מפתיע לגלות כי ייתכן ואבנר בן נר, שר צבא ישראל, הוא בעל פתגם זה אשר לימים עסקו בו רבותינו הקדושים והוציאו ממנו מוסרי השכל

הגם המלך במשלמי המכס?

מדוע קיבל החמור עונש מוות על בקשת תשלום המכס מהאריה - מלך החיות, והלוא מפורש שנינו כי גם המלך משלם מכס כדי שממנו יראו וכן יעשו?

משל יפה מספרים לנו חז"ל אודות טיפשותו הגדולה של החמור; טיפשות שהובילה אותו אל עברי פי פחת ("ילקוט שמעוני" רמז קפב):

"ארי וחיות ושועל שהיו הולכין בספינה, וחמור גובה מכס מן הספינה. אמר להם החמור: תנו לי מכס! אמר לו שועל לחמור: כמה עזין פניך, אתה יודע שמלך שבחיות עמנו ואתה תשאל מכס?! אמר לו החמור: מן המלך אני נוטל ולגנזיו אני מכניס! אמר להם הארי: קרבו לי הספינה! ויצא וטרפו לחמור; ונתנו לשועל, אמר לו: סדר לי אבריו של שוטה זה! הלך השועל וסדרן. ראה לבו נטלו ואכלו. כשבא הארי מצא אבריו נתוחין, אמר לו: לבו של שוטה זה היכן הוא? אמר לו: אדוני המלך, לא היה לו לב! שאם היה לו לב לא היה נוטל מכס מן המלך."

תורף הסיפור הוא כך: החמור העיז פניו באריה - מלך החיות וביקש ממנו שישלם מכס. בשל כך נגזר על החמור עונש מוות. טרף האריה את החמור, ונתנו לקצב המקומי - השועל, כדי שיתקין ממנו סעודה נאה כיד המלך. במהלך האירוע המסעיר נעלם ליבו של החמור. היה זה השועל שלא עמד בפיתוי וחמד את הלב למאכלו. הבחין המלך בחסרון הלב ושאל על כך את השועל. סיבר השועל את אוזני האריה ואמר: לחמור דנן כלל לא היה לב! וראיה מוכחת לכך: כלום אילו היה לחמור זה לב - היה מעיז לבקש מכס מהמלך!?

ספינה עתיקה

האריה והשועל - תחריט עץ מתוך הספר משלי שועלים

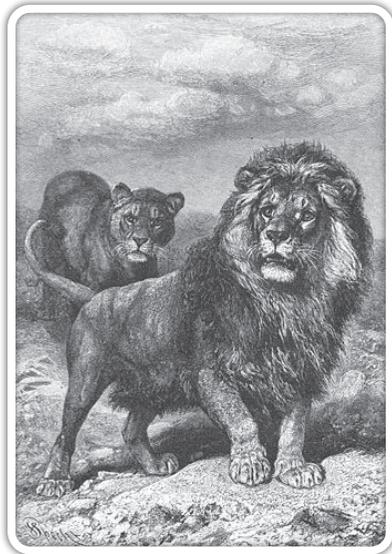
האריה מקדים ואוכל את הלב

אגב, כיצד בדיוק הזדמן שהאריה יבקש דווקא את הלב ועל ידי כך יבחין בחסרונו? וכי לא מתאים לו להמלך לבחור לעצמו תחילה את הנתחים המשובחים והעסיימים יותר מפשרו של החמור?

כנראה שהתשובה לכך מצויה בידיעה המעניינת אותה מספר הרמ"ע מפאנו בספרו 'שפת אמת' (ערך אריה):

"אמרו על האריה, כשהוא דורס אחד משאר בעלי חיים, איננו אוכלו עד שק[ו]רעו ואוכל הלב תחילה. ואפשר שבשביל זה נקרא לביא".

אם האריה פותח את מאכלו בלב, ברור איפוא שהאריה - הלבאי, ביקש איפוא בראש ובראשונה את הלב כדי לפתוח בו את הסעודה המלכותית.

ציור עתיק של אריה

שער ספר שפת אמת להרמ"ע מפאנו

הלב עשוי מבשר נכדי!

סיפור זה כאמור אינו אלא משל, והנמשל הוא פרעה הרשע! המדרש ממשיל את משל זה של לב החמור האבוד על הפסוק (שמות ז יד): "**כְּבֹד לֵב פְּרַעֲה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם**" - החמור אינו אלא פרעה הרשע. אילו היה לפרעה לב - לא היה מעיז פניו במלכי המלכים ומסרב לשלוח את בניו.

תִּשְׁתַּחֲוֶה לַאֲדֹמִים וְלַעֲרָבִים

דוד פילוסוף, אשר כבר הפליג בשבחו הגאון רבי חיד"א בערכו אשר בספר 'שם הגדולים' ויכתוב עליו:

"מ"ה יוסף דוד, אב"ד בק"ק שאלוניקי. הוא הקדוש! ושמענו מקדושתו והתבודדותו. והיה בזמן הרב מהר"י קובו והרב כרם שלמה. וחיבר 'בית דוד' על ארבעה טורים, ויש לו כמה חיבורים אחרים".

הוא כותב את שאלתו זו בחיבורו על התורה 'צמח דוד' (שאלוניקי תקמ"ה), פרשת וארא דף קלט טו (א). ולימים אנו מוצאים את כ"ק מרן אדמו"ר האמרי אמת זיע"א מצטט את שאלה זו בשמו, תוך כדי שהוא מפליג בשבחו וטובו של הספר, ומוסיף על כך גם תירוץ משלו, וכמובא בספר 'ליקוטי יהודה' (שמות ז יד).

שער ספר צמח דוד

האמרי אמת במרינבד בשנת תרצ"ז

לקבל אך לא לבקש

בעל 'צמח דוד' מוטיב לה והוא מפרק לה: כללי גביית המכס הם, שעל כל עובר דרכים לתת מעצמו את המכס, ולא להמתין עד לתביעה מפורשת בה המוכס יבקש ממנו את המכס. והטעם שבתקנה זו הוא, כי אם אכן תשלום המכס לא יינתן עד שהמוכס יתבע אותו במפורש, הרי שייטכנו מקרים בהם עוברי דרכים יורו היתר לעצמם, בזמנים בהם המוכס יהיה עסוק בטרדותיו, ויברחו עצמם מלהיראות בעיני המוכס. מתוך היגיון פשוט שאם המוכס יבחין בהם ויבקש מהם את המכס - הם אכן ישלמו בדיוק כמו אילו הם לא היו מנסים להתחמק, ואם המוכס לא יבחין בהם - כולו ריווח, כי הרי התשלום הוא רק אם נתבעים על כך, ומה יש להם להפסיד אם הם ינסו להתחמק מלהיראות לעיניו.

אולם כשהחוק הוא שעל כל אדם לשלם מעצמו, לא יעז אף אדם להבריה את המכס. כי יחשוש שמה המוכס כן מבחין בו, ומה שאין הוא תובע ממנו זה מפני שהמנהג הוא שאין מבקשים את המכס, ואם הוא לא ישלם - יתפסוהו כגנב והיה עליו לשלם בכפל כפליים כדין המנסה להערים על המכס.

כאנשים - לא אצל חיות!

לימים חזר האדמו"ר האמרי אמת על דברי בעל 'צמח דוד', ולאחר שהביא את התירוף "שלמלך מותר לומר כן, אבל לאיש אחר שאומר כן למלך הוא עז פנים", שאותו הוא כפי הנראה אמר בקיצור בשמו של בעל 'צמח דוד', העלה האמרי אמת תירוץ חדש לחלק בין שני המקרים: "לגבי בני אדם שפיר שייכת סברא זו, כדי שלא יבריחו עצמן מן המכס. אך לגבי החיות שכל חיותן רק מגזל לא שייכת סברא זו".

מעיקר הדין אין כל סיבה שהמלך ישלם מכס, וזה למעשה גם חסר היגיון בעצמותו, שכן אין סיבה להוציא כסף מכיס אחד של המלך ולהכניס את אותו הכסף אל הכיס השני. אלא שבכל זאת נוהגים היו המלכים לשלם מכס כדי שמהם ילמדו נתיניהם שלא להבריח עצמם מן המכס.

כל זה - מסביר האמרי אמת - יכול להיאמר דווקא בממלכת האדם, בה קיימת תרבות של שלטון וסדר. וכשהמלך מקפיד לשלם מכס, זה משפיע ומחנך גם את כלל התושבים. אולם בממלכת החיות, שכל חיותן הוא מגזל ואיש את רעהו חיים בלעו, לא קיימת כל השפעה חיובית בתורת המידות, וגם אם המלך יקפיד על תשלום המכס זה לא ישפיע כלום על נתיניו פורעי המוסר. כך שחוזרת לכאן הסברא הראשונה לפיה אין על המלך לשלם מכס, ובזה חטא החמור - נתין ממלכת החיות - כשביקש מכס ממלכו.

מהו המסר המלכותי?

ואני אמרתי בחפזי להציע כאן חילוקים נוספים בין שני המשלים, ולהבין את חטאו של החמור בבקשת המכס בעוד שדרך המלך לשלם מכס. ותחילה לראש יש עלינו להקדים את מה שמצאנו שכבר התחבטו רבים מהמפרשים בהבנת משל זה אותו הביאה הגמרא במסכת סוכה ולפיו תשלום המכס על ידי המלך אמור להשפיע על כלל התושבים לשלם את המכס.

לכאורה, יטענו התושבים, אין הנידון דומה לראיה, שהרי החילוק הוא ברור ונוקב: דווקא

המלך מסכים לשלם את המכס, מחמת שאין הוא מפסיד כלום; התשלום הרי נכנס לאוצר המלוכה, ונמצא שהמכס בסופו של דבר חוזר אליו כאפוכי מטרתא וכגלגל החוזר. אולם מהיכתי תיתי שגם כלל התושבים, שהמכס שהם משלמים אינו חוזר אליהם, יבינו שאף הם צריכים לשלם את המכס.

כדי שהמוכס לא יפסיד

בעל 'צמח דוד' נדרש גם לשאלה זו והוא מסביר שבתחום גביית המכס, כמו בענפים רבים במשק, מקובל שהמוכס מקבל אחוזים ותגמולים מכספי המכס. כך למשל אפשר לומר שהמוכס גובה עשרה אחוז מכספי המכס. מה שאומר שעל כל מאה דינרים שהוא גובה כמכס, הוא נוטל עשרה דינרים לעצמו, ותשעים דינרים הוא מעביר לאוצר המלוכה. כתוצאה מכך עולה, שאילו המלך לא ישלם את המכס, הרי שהמוכס יפסיד את חלקו היחסי בכספי המכס.

טוען איפוא בעל 'צמח דוד' שישנם כאלה המשתמטים מחובת תשלום המכס בתואנה של 'וכי כלום חסר בבית המלך', והלוא המלך משופע בממון רב, ולא זו אף זו אלא שהוא מוסיף וגובה מעימנו עוד מיסים וארנוניות כהנה וכהנה, ומה לנו לתת לו לפשוט את עורנו מעלינו גם במכס זה.

התשובה למשתמטים אלו שאם כי אכן הם לא מעוניינים לשלם מכס עבור המלך, אבל מדוע על המוכס שפרנסתו מכך להפסיד? הרי הוא אינו משמש כצד בטענות כלפי המלך ואין כל סיבה שיפסיד את התגמולים המגיעים לו בצדק. לכן, רק כדי שלא למנוע את הפסד המוכס יש עליהם לשלם את המכס כנדרש.

זה איפוא הרעיון הנמצא במה שהמלך אף הוא משלם מכס. שכן בכך מדגיש המלך שהגם שבעיקרון מטרת המכס היא לצורך אוצר המלוכה, והוא צריך להיות פטור מתשלום זה כמובן, בכל זאת הרי הוא משלם מכס כדי שהמוכס לא יפסיד את חלקו, ומזה יראו הכל וילמדו לדאוג שלא לקפח את פרנסת המוכס.

החמור לא קיבל אחוזים מהמכס

על דברי בעל 'צמח דוד' אלו יש להוסיף שלא כל המוכסים עובדים בשיטה כזאת של נטילת אחוזים מכספי המכס. שכן ישנם מוכסים כאלה שעבודתם נעשית תמורת משכורת גלובלית וכללית שאותה הם מקבלים מאוצר המלוכה, ואילו כל כספי המכס עצמם עוברים בשלמות לאוצר המלוכה.

ברור שבמקרה שכזה כבר לא קיימת הסברא לפיה אף על המלך לשלם את המכס, שהרי אין כאן הפסד למוכס אם כמה מעוברי הדרכים כן ישלמו או לא ישלמו את המכס, כי הוא את משכורתו יקבל בלאו הכי.